

OQTAY RƏCƏBOV, NAZİM KAZIMOV,
NƏRGİZ RƏCƏBOVA

MUSİQİ

*Ümumtəhsil məktəblərinin 2-ci sinfi üçün
«Musiqi» fənni üzrə*

DƏRSLİK

*Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin
19.06.2009-cu il tarixli 734 №-li əmri ilə təsdiq edilmişdir.*

BAKİ - 2016

Elmi məsləhətçilər: **Firəngiz Əlizadə**
Azərbaycan Respublikasının Xalq artisti, professor
Fərhad Bədəlbəyli
Azərbaycan Respublikasının Xalq artisti, professor

İxtisas redaktoru: **Minarə Dadaşova**
pedaqoji elmlər doktoru, professor

Rəyçi: **Gülnaz Abdullazadə**
Əməkdar incəsənət xadimi, professor

Rəcəbov O., Kazımov N., Rəcəbova N.
Ümumtəhsil məktəblərinin 2-ci sinfi üçün «Musiqi»
fənni üzrə dərslik. Bakı, «Təhsil», 2016, 56 səh.

**Müəlliflik hüquqları qorunur. Xüsusi icazə olmadan
bu nəşri və yaxud onun hər hansı hissəsini yenidən çap
etdirmək, surətini çıxarmaq, elektron informasiya vasi-
tələri ilə yaymaq qanuna ziddir.**

**Dərsliklə bağlı rəy, irad və təkliflərin təhsil_az@yahoo.com və
derslik@edu.gov.az elektron ünvanlara göndərilməsi xahiş olunur.
Əməkdaşlığınıza üçün əvvəlcədən təşəkkür edirik!**

© Azərbaycan Respublikası
Təhsil Nazirliyi, 2016

HEYDƏR ƏLİYEV

AZƏRBAYCAN XALQININ ÜMUMMİLLİ LİDERİ

Çap için değil

Əsas Janrlar

Mövzu 1

AZƏRBAYCAN – ANA VƏTƏNİM!

Bu maraqlıdır

Himn vəsfedici mahnı kimi ilk dəfə Qədim Yunanıstanda yaranmışdır. O, çoxsaylı tanrılara həsr olunurdu. Kifaranın müşayiəti ilə xorla ifa edilirdi.

Himnlər müxtəlif olur: dövlət, inqilabi, hərbi, dini, idman, məktəb və digər himnlər.

Yadda saxlayın!

Azərbaycan Respublikasının Dövlət himni 1919-cu ildə yazılmışdır.

Azərbaycan Respublikasının Dövlət himni

Bəstəkar

Şair

**Üzeyir
Hacıbəyli**

**Əhməd
Cavad**

Musiqi lüğəti

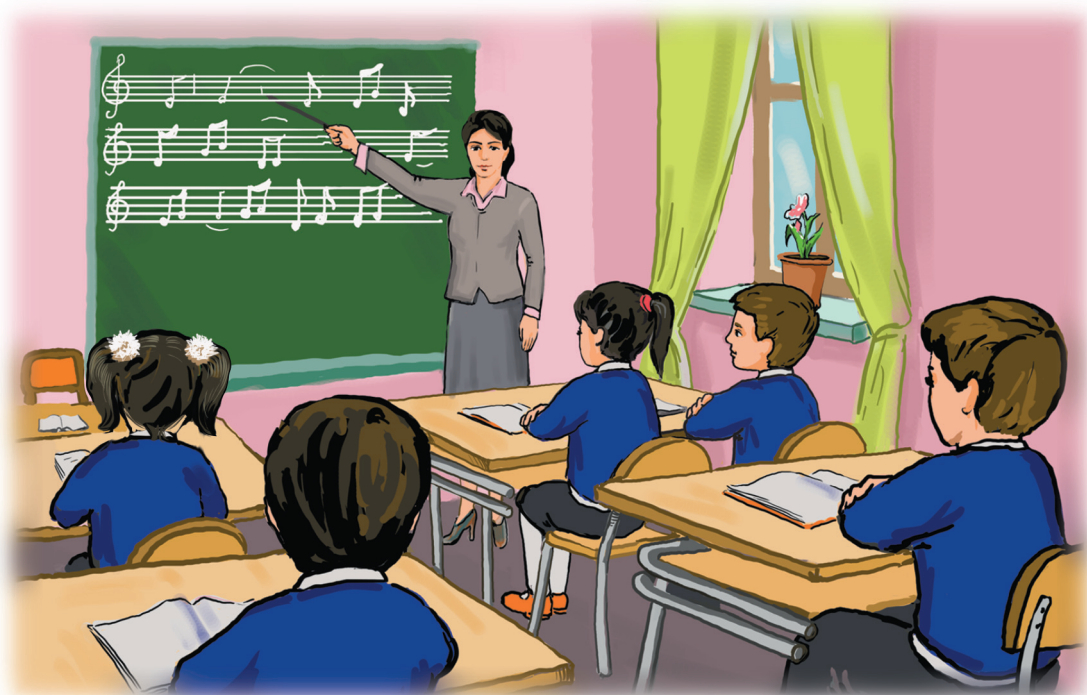
Bəstəkar — musiqi əsərinin müəllifi

Şair — mahnının sözlərini yazan

Musiqi əsəri — bəstəkar tərəfindən yaradılmış musiqi nümunəsi

Üzeyir Hacıbəyli. Əhməd Cavad.

İKİNCİLƏRİK BİZ

*Musiqisi Oqtay Rəcəbovun,
sözləri Əjdər Ağayevindir.*

I

Geniş otağımız var,
Təptəzədir partamız.
Müəllimi həvəslə,
Dinləyirik hamımız.

Nəqərat:

İkincilərək biz,
İkincilərək biz.

II

Səyahətə çıxırıq,
Oxuyuruq, yazırıq.
Keçdiyimiz dərslərə,
Biz həmişə hazırırıq.

Nəqərat:

İkincilərək biz,
İkincilərək biz.

1. Azərbaycan Respublikasının Dövlət himnini dinlə.
2. Niyə himn səslənəndə ayağa qalxmaq lazımdır?
3. Azərbaycan Respublikasının Dövlət himninin müəllifləri kimdir?
4. «İkincilərək biz» mahnısını öyrən.
5. Mahnıda nədən danışılır?
6. Mahnı nəyin rəmzi ola bilər?

Rəmz. Himn. Bəstəkar. Şair.

Mövzu 2

Göydən üç alma düşdü

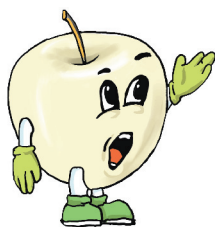
«ÜÇ ALMANIN SİRRİ»
«Ağ alma» – mahnı janrı

İŞ BAŞINA
Azərbaycan xalq mahnısı

Mahnı. Melodiya. Xalq mahnısı.

VƏTƏNİM

*Musiqisi Süleyman Ələsgərovun,
sözləri Hikmət Ziyanıdır.*

I

Nə şirindir Vətənim,
Səfasından doymuram.
Günəşindən, suyundan,
Havasından doymuram.

II

Əziz vətən, qulaq as,
Gör nə deyir ürəyim.
Boy atım, yaşa dolum,
Mən də səni bəzəyim.

Nəqərat:

Daha qəşəng ol, çiçəklən,
Bizim əziz, gözəl Vətən.

Nəqərat:

Daha qəşəng ol, çiçəklən,
Bizim əziz, gözəl Vətən.

M u s i q i l ü ğ ə t i

Xalq musiqisi — şifahi xalq musiqi yaradıcılığı (mahnı və rəqslər)
Mahnı — nəğmə, ən sadə və ən geniş yayılmış qədim musiqi növü
Melodiya — musiqi əsərinin əsasını təşkil edən mühüm ifadə vasitəsidir. Müxtəlif obraz və əhvali-ruhiyyəni əks etdirir.
Dinamika — musiqi səslənməsinin güc və qüvvəsidir. Not yazısında müəyyən işarələrlə göstərilir: *f*, *p*, *cresc.*, *dim.* və s.
Forte, *f* — güclü, bərkdən, ucadan
Piano, *p* — yavaş, zəif səslə

1. «İş başına» Azərbaycan xalq mahnısını dinlə.
2. «İş başına» mahnısının məzmunu haqqında nə deyə bilərsiniz?
3. «Vətənim» mahnısını öyrən.
4. Tarzən Ramiz Quliyev hansı şəkildə forte, hansında isə piano çalarında ifa edir?

Dinamik çalarlar: Forte, Piano. Fortepiano.

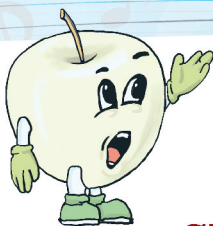
Mövzu 3

Üç almanın sirri

«AĞ ALMA» – MAHNI JANRI

Müğənni. Solo. Xor. Müşayiət.

CÜCƏLƏRİM

*Musiqisi Qənbər Hüseynlinin,
sözləri Tofiq Mütəllibovundur.*

Xor: — Cib, cib, cücələrım,
Cib, cib, cib, cib, cücələrım.

Mənim qəşəng cücələrım,
Tükü ipək cücələrım.

Solo: — Gözləyirəm tez gəliniz,
Göy çəməndə dincəliniz.

Nəqərat:

Xor: — Ay mənim

Solo: — Cücələrım,

Xor: — Ay mənim

Solo: — Cücələrım,

Xor: — Mənim qəşəng cücələrım.

Cib, cib, cücələrım,

Cib, cib, cib, cib, cücələrım,

Mənim qəşəng cücələrım

Tükü ipək cücələrım.

Solo: — Nə yesəniz, mən verərəm,
Su verərəm, dən verərəm.

Nəqərat:

Solo: — Arzum budur boy atasız,
Ananıza tez çatasız.

Nəqərat:

1. «Vətən» mahnısını təkrar et.

2. «Cücələrım» mahnısını öyrən.

3. «Cücələrım» mahnısının xarakterini dəyişmək olarmı?

Musiqi lüğəti

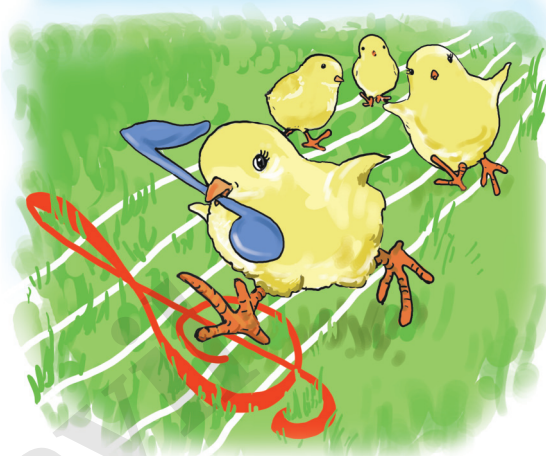
Solo — bir səs və ya bir alətin ifası

Xor — səs üçün yazılmış musiqinin kollektiv ifası

Stakkato — səslərin qırıq-qırıq ifası. Notların üstündə nöqtələrlə qeyd olunur.

Legato — müxtəlif yüksəkliyə malik notların əlaqəli ifası

Liqa — eyni yüksəkliyə malik notları birləşdirən qövşəkilli işarə

Bu maraqlıdır

«Cücələrım» mahnısı 1948-ci ildə yaranmışdır. Bu günə kimi Azərbaycan və dünya uşaqları tərəfindən çox sevilir.

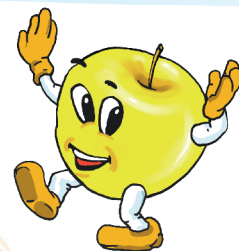
Stakkato. Legato. Liqa.

Mövzu 4

«ÜÇ ALMANIN SİRRİ» «Sarı alma» – rəqs janrı

Azərbaycan musiqisinin tarixi qədimdir.

Hələ on yeddi min il bundan əvvəl qədim insanlar əcdadlarımızın rəqslərinin ayrı-ayrı elementlərini Qobustan qayalarında həkk etmişlər. Yallı növünə aid olan «Köçəri» Azərbaycan xalq rəqsi də qədim rəqsdir. Rəqsin adından göründüyü kimi, onun yaradıcıları köçərilərdir. «Köçəri»ni həm kişilər, həm də qadınlar qrup şəklində rəqs edirlər.

Musiqi lüğəti

Not — ayrı-ayrı musiqi səslərinin işarəsi

Pauza — səslənmədə fasilə

Mezzo forte (mf) — orta ucalıqda

Mezzo piano (mp) — orta zəiflikdə

Musiqi əlifbası

Səslənən musiqini yazılı surətdə qeyd etmək üçün xüsusi işarələr var:

not (mənası «işarə»dir) və **pauza** (mənası «fasilə»dir).

AYI

Musiqisi Midhəd Əhmədovun, sözləri Cahangir Məmmədovundur.

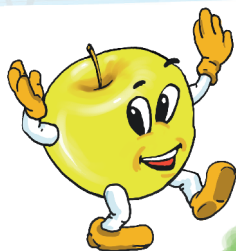
I

Yol verin ayı gəlir,
Qocalmış dayı gəlir.
Mənim ayım, öz ayım,
Sən ey qaragöz ayım.

II

Əlində var çomağı,
Qarşılayaq qonağı.
Başlayaq onunla biz,
Oynayıb oxumağı.

1. Azərbaycanın hansı guşəsində qədim rəqslərin daşüstü təsviri var?
2. «Köçəri» rəqsinin adı necə yaranıb?
3. «Ayı» mahnısını öyrən. Mahniyə uyğun hansı hərəkətləri edə bilərsiniz?

Dinamik çalarlar: mf və mp.

Mövzu 5

Üç almanın sirri

«SARI ALMA» – RƏQS JANRI

Turac meydana çıxır, oynayır, sağa-sola baxır ki, görsün ovçular var, ya yox. Çəmənlikdə nazlana-nazlana gəzir və özünü xoşbəxt hiss etdiyi bir vaxtda ovçu onu vurur. Güllə qanadına dəyir. Turac yerə yığılıb, ölümlə çarpışır. Allaha yalvarır ki, onu sağaltsın. Nəhayət, çətinliklə də olsa, qalxır, Günəşə tərəf uçub, təbiətə qovuşur.

Rəqqasə Cəmilə Bayramova

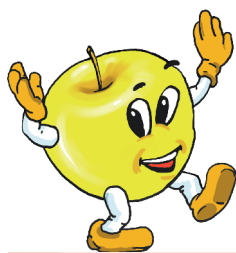

Turac quşu

Bu maraqlıdır

Turac quşu Azərbaycan dövləti tərəfindən qorunur. Onun adı «Qırmızı kitab»a düşüb. Cavan turaclar ildə bir dəfə, yaşlılar isə ildə iki dəfə yumurta qoyur.

Musiqi əlifbası

Çərək not — içi qaranmış dairə və yan xəttinin birləşməsi ilə işarə olunur.

Çərək pauza — not sətrində fiqurlu cizgilərlə göstərilir.

PAYIZ

*Musiqisi Rəşid Şəfəqin,
sözləri Əjdər Ağayevindir.*

I

Bulud göydə çoxaldı,
Sərinləşdi havalar.
Quşlar köçdü, boş qaldı,
Budaqlarda yuvalar.

II

Ağ tarlalar «Gəl!» — dedi,
Bol məhsulu yığmağa.
Yayıldı şənlik səsi
Hər gün elə, obaya.

III

Köçüb getdi durnalar,
Leyləklər, qaranquşlar.
Xəzan oldu çöl, meşə,
Yağdı leysan yağışlar.

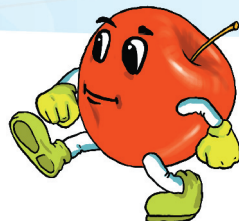

Çərək not və çərək pauza.

Mövzu 6

«ÜÇ ALMANIN SİRRİ» «Qırmızı alma» – marş janrı

UŞAQ SÜİTASI «KUKLALARIN YÜRÜŞÜ»

Asaf
Zeynalli

Görkəmli Azərbaycan bəstəkarı Asaf Zeynallının «Kuklaların yürüşü» fortepiano pyesi cəld ifa olunur. Bəstəkarın fortepiano üçün yazdığı bu pyes əsl xalq musiqisi ruhundadır.

1. «Kuklaların yürüşü» musiqi əsəri hansı musiqi aləti üçün yazılmışdır?
2. «Kuklaların yürüşü» musiqi əsərini hansı musiqi janrına aid etmək olar?
3. «Tut məni, tut» mahnısının xarakteri necədir?
4. Bir bütöv not neçə çərək nota bərabərdir?

Musiqi lüğəti

Marş – kollektiv yürüşü müşayiət etmək üçün musiqi əsəridir. Marş xarakterinə görə müxtəlif növlərə bölünür: təntənəli, hərbi, idman, mətəm və s.

Bütöv not – dairə ilə işarə olunur.

Bütöv pauza – not sətirində dördüncü xəttin altında qısa və qalın cizgi ilə göstərilir.

$$1 \bigcirc = 4 \text{ ♩}$$

TUT MƏNİ, TUT!

Musiqisi Asya Sultanovanın,
sözləri Teymur Elçinindir.

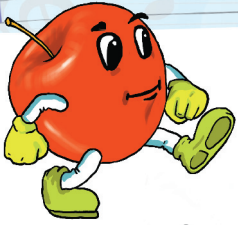
I

Gizlənirəm,
Gözünü yum.
Yerimi tap,
Dalımca cum.
Tut məni, tut məni.

II

Gizlənmişəm,
Gözünü aç.
Gücün çatsa,
Dalımca qaç.
Tut məni, tut məni.

«QIRMIZI ALMA» – MARŞ JANRI

İDMAN

*Musiqisi Oqtay Zülfüqarovun,
sözləri Səttar Zərdablinındır.*

I

Kim sevir sə idmanı,
Bir, iki, üç, dörd.
Poladdan olar canı,
Bir, iki, üç, dörd.
Bir, iki, üç, dörd.

*Müslüm
Maqomayev*

II

İdmanı sevirik biz,
Bir, iki, üç, dörd.
Bərkiyir bədənımız,
Bir, iki, üç, dörd.
Bir, iki, üç, dörd.

1. «İdman» mahnısını necə ifa etmək lazımdır?
2. Onun müəllifləri kimdir?

Bu maraqlıdır

Azərbaycan radiosu 1926-cı ildə yaranmışdır. Görkəmli Azərbaycan bəstəkarı Müslüm Maqomayev Azərbaycan radiosu üçün «Radio marşı»nı yazmışdır.

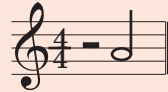
3. «Radio marşı» insanı nəyə səsləyir?
4. Yarım not neçə çərək nota bərabərdir?
5. Marş zamanı zərb alətlərindən istifadə nəyə kömək edir?

Musiqi əlifbası

Yarım not

Yarım pauza

1o = 2 d = 4 d

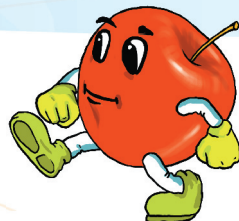
*Müslüm Maqomayev. Zərb musiqi alətləri.
Yarım not. Yarım pauza.*

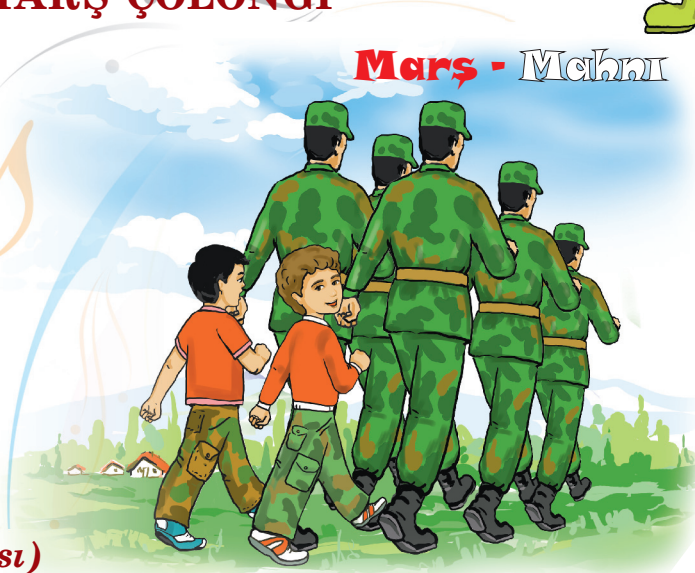

Mövzu 8

MUSİQİDƏ MAHNI, RƏQS VƏ MARŞ ÇƏLƏNGİ

Marş - Mahnı

ÇAL-OYNA

(Azərbaycan xalq mahnısı)

I

Dost bağında açılıb güllər,
Sarılıb güllərə sarı bülüllər.
Qızlar düzüb telinə güllər,
Gülürlər nazlana-nazlana.

Nəqərat:

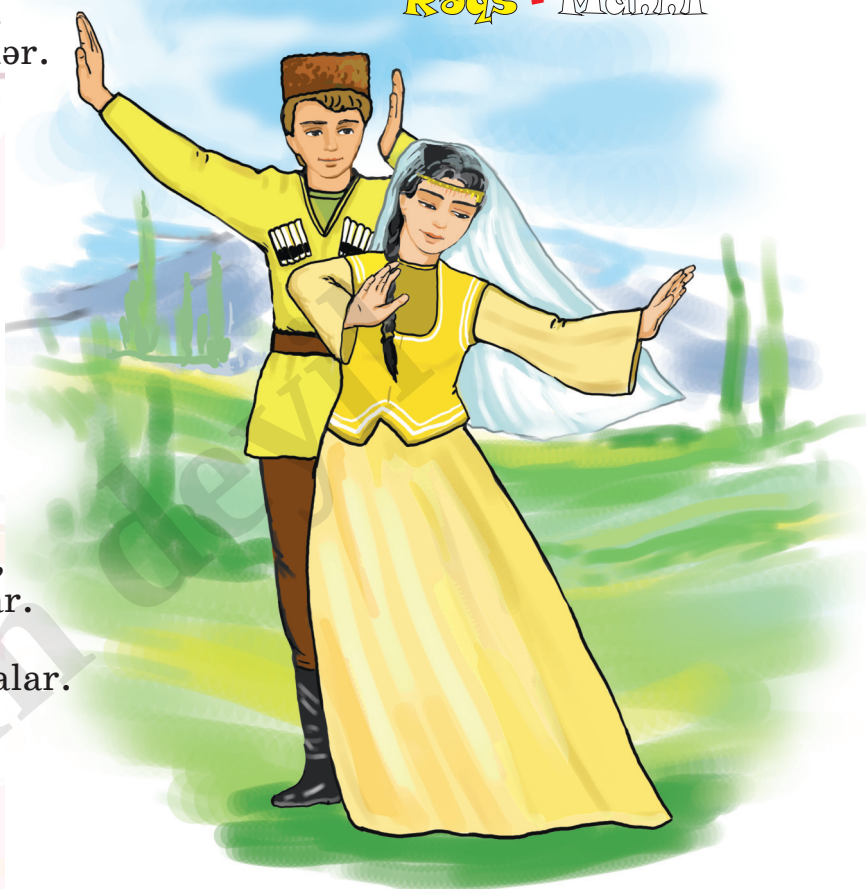
Mehribanım mehriban,
Dur oyna, çal-oyna.
Yaxşı oğlan, qəşəng qız,
Çal-oyna.
Gözəl oğlan, gözəl qız,
Çal-oyna.

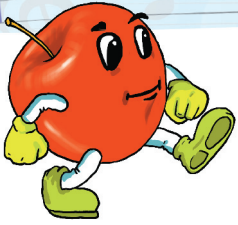
II

Dost bağında bitər alçalar,
Ağ çiçəklənər, yetər alçalar.
Toylarda qayda belədir,
Oğlan oynayır, qızlar əl çalar.

Nəqərat:

Rəqs - Mahnı

MAHNI VƏ RƏQS

*Musiqisi Cahangir Cahangirovun,
sözləri Mirmehdi Seyidzadəninindir.*

I

Ölkəmizin bizim bəxtiyar nəslı,
Oynamağa həvəsli-həvəsli.

Nəqərat:

Ay uşaqlar, gəlin verək əl-ələ,
Oynayaq biz bax belə, belə.

II

Bağçamızda gülümsəyir gül-çiçək,
Qəlbimizdir sevincək-sevincək.

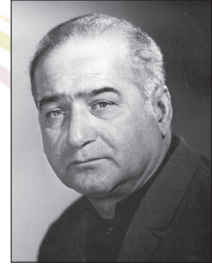
Nəqərat:

III

Hər tərəfə yayılsın bu nəğməmiz,
Dağ, çöllərə yayılsın səsimiz.

Nəqərat:

*Cahangir
Cahangirov*

Musiqi lüğəti

Səkkizlik not (♪) — içi qaralanmış dairə, yan xəttinin və bayraqcığın birləşməsi ilə işarə olunur.

Səkkizlik pauza (7) — not sətrində fiqurlu cizgilərlə göstərilir («7» rəqəmini xatırladır).

Bənd — mahnının bir hissəsidir. Hər bənddə mətn dəyişir, melodiya isə təkrar olunur.

Nəqərat — mahnının bir hissəsidir. Nəqəratda mətn və melodiya dəyişilmədən təkrarlanır.

1. «Çal-oyna» mahnısının müəllifləri kimdir?
2. «Mahnı və rəqs» mahnısını kim bəstələyib?
3. Onları necə ifa etmək lazımdır?
4. Bəndlə nəqəratın fərqi nədədir?
5. İki səkkizlik pauza neçə çərək nota bərabərdir?

Səkkizlik not və pauza.

Mövzu 9

MUSİQİDƏ MAHNI, RƏQS VƏ MARŞ ÇƏLƏNGİ

Bu maraqlıdır

Azərbaycan xalq rəqsi «Brilyant» 1920–29-cu illərdə Bakıda yaranıb. Onun musiqisini sürətli çalanda kişilər, asta çalanda qadınlar rəqs edirlər.

Müğənni Rəşid Behbudov

Hərbi marş

Rəqqasə Təranə Muradova

Musiqi əlifbası

Klaviatura

Sol — yeddi əsas musiqi
səsindən beşincisi

Kaman (skripka, sol) açarı

Not sətri

1. Nə üçün «Brilyant» rəqsini sürətli çalanda kişilər, asta çalanda isə qadınlar rəqs edirlər?
2. «Brilyant» rəqsi harada yaranıb?
3. Kaman açarını niyə «sol» açarı adlandırırlar?

20

*Klaviatura. Not sətri. Kaman açarı.
«Sol» notu.*

Mürəkkəb Janrlar

Operetta

Simfoniya

Opera

Balet

Çapıq

Mövzu 10

MAHNI VƏ OPERA

«Tıq-tıq xanım» uşaq operasıdır. Bu operanı bəstəkar Oqtay Rəcəbov Abdulla Şaiqin nağılı və Əjdər Ağayevin libretto-su əsasında yazmışdır. Operada müxtəlif Azərbaycan xalq rəqslərindən, o cümlədən tanıdığınız «Brilyant» rəqsindən istifadə olunmuşdur.

Musiqi lüğəti

Opera — musiqili səhnə əsəridir. Burada vokal ifaçılar musiqini oxuyurlar. Opera libretto əsasında yazılır və pərdələrə bölünür.

Libretto — musiqili səhnə əsərlərinin ədəbi mətni.

Musiqi əlifbası

Mi — yeddi əsas musiqi səsindən üçüncüsü

Si — yeddi əsas musiqi səsindən yeddincisi

TƏMİZLİK

*Musiqisi Mithəd Əhmədov,
sözləri Mirmehdi Seyidzadəninindir.*

I

Yoldaşına bir uşaq,
Söylədi: — Güzgüyə bax!
Kirlidir yanaqların,
Əllərin, barmaqların.
Al, bu sabun, bu da su,
Əl-üzünü təmiz yu.

II

Kir tutmasın dərinini,
Təmizlə dişlərini.
Uşaq eşitdi bunu,
Tez götürdü sabunu.
Yuyundu təmiz-təmiz,
Oldu kirsiz-ləkəsiz.

1♩ = 2♪ = 4♫ = 8♮

1. Opera nədir?
2. «Tıq-tıq xanım» operasının müəllifləri kimdir?
3. Tıq-tıq xanımın mahnısında nədən bəhs olunur?
4. «Mi» və «si» notları harada yazılır?
5. «Təmizlik» mahnısını öyrən.

MAHNI VƏ SİMFONİYA

Musiqi lüğəti

Dirijor – musiqi kollektivinin ifasına rəhbərlik edən musiqiçi.

Orkestr – müxtəlif alətlərdə çalan və musiqi əsərini birlikdə ifa edən musiqiçilər kollektivi.

Simfoniya – Qədim Romada hörmətli qonaqların şərəfinə yazılan təntənəli instrumental girişə deyilirdi. Simfonik orkestr üçün bəstələnmiş irihəcmli musiqi əsəridir.

Əsasən, dörd hissədən ibarət olur.

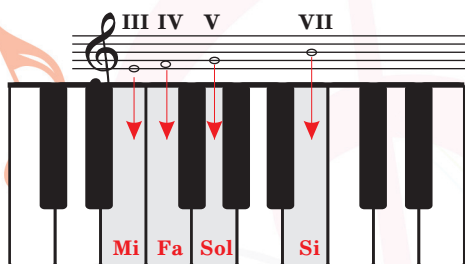
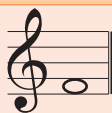
Bu maraqlıdır

Görkəmli alman bəstəkarı Lüdviq van Bethoven IX simfoniyaının sonunda xordan istifadə etmişdir. Simfoniyanın son hissəsində Fridrix Şillerin «Sevinc odası»nın sözlərinə xor səslənir.

«Sevinc odası» Avropa İttifaqının himni kimi qəbul edilib.

Musiqi əlifbası

Fa – yeddi əsas musiqi səsindən dördüncüsü

Lüdviq van Bethoven

«Təmizlik» mahnısına ritmik və melodik müşayiət yarat:

Ksilofon

Şax-şax

Metallofon

Tütək

1. Simfoniya nədir?
2. Bu gün hansı musiqi əsərini dinlədin?
3. Hansı sadə musiqi alətlərini tanıyırsan?
4. «Fa» notu harada yazılır?

Lüdviq van Bethoven. Dirijor. Orkestr. Simfoniya. Metallofon. Ksilofon. Tütək. Şax-şax. «Fa» notu.

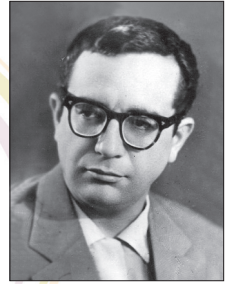

Mövzu 12

RƏQS VƏ BALET

Görkəmli Azərbaycan bəstəkarı Qara Qarayevin «Yeddi gözəl» baleti bütün dünyada məşhurdur. Balet dahi Nizami Gəncəvinin eyniadlı ölməz əsəri əsasında yazılıb. Baletin musiqi nömrələri müxtəlif tədbirlərdə səsləndirilir.

**Qara
Qarayev**

TAPIN GÖRƏK

*Musiqisi Oqtay Zülfüqarovun,
sözləri Teymur Elçinindir.*

I

Bir qutum var mənim,
Hər gün, hər səhər.
Hər quranda onu,
Çalar, dillənər.

Nəqərat:

Tapın görək nədir,
Nədir bu, uşaqlar?
Tapdınız?

II

Pambıq kimi göydən,
Düşər qupquru.
Gün dəyəndə ona,
Olar dupduru.

Nəqərat:

Tapın görək nədir,
Nədir bu, uşaqlar?
Tapdınız?

III

Bir quşum var,
Səsi düşüb dünyaya.
Aparacaq məni,
Bir gün o, Aya.

Nəqərat:

Tapın görək nədir,
Nədir bu, uşaqlar?
Tapdınız?

Musiqi lüğəti

Vals — alman, çex və avstriya xalq rəqslərindən yaranmış rəqs növü

Balet — məzmunu rəqslərlə ifadə olunan musiqili səhnə əsəri

Musiqi əlifbası

Re — yeddi əsas musiqi səsindən ikincisi

1. **Balet nədir?**
2. **«Yeddi gözəl» baletinin müəllifi kimdir?**
3. **«Vals» harada yaranmışdır?**
4. **«Re» notu harada yazılır?**

RƏQS VƏ INSTRUMENTAL MUSIQI

Musiqi lüğəti

Instrumental musiqi – alət və alətlər qrupu üçün yazılmış musiqi

Musiqi əlifbası

Lya — yeddi əsas musiqi səsindən altıncısı

ROYAL (KRAL)

Bəstəkar Asəf Zeynallının bir pyesi ilə artıq tanış olmusan. Onun fortepiano aləti üçün yazılmış uşaq süitasından «Rəqs» pyesini dinlə.

TAPMACA MAHNISI

Musiqisi Qənbər Hüseynlinin, sözləri Abdulla Şaiqindir.

I

Səhər çağında,
Gilas bağında,
Uçardı bir quş,
Edərdi «Cik-cik»!
Tapın görək nə
Edərdi «Cik-cik»?

II

Axşam çağında,
Ərik bağında,
Uçardı bir quş,
Edərdi «Qa-qa»!
Tapın görək nə
Edərdi «Qa-qa»?

III

Gecə çağında,
Göl qırağında,
Tapın görək nə
Edərdi «Qur-qur»?
Tapın görək nə
Edərdi «Qur-qur»?

1. Dinlədiyin «Rəqs» pyesinin müəllifi kimdir?
2. O hansı alətdə ifa olunur?
3. Pianino ilə royalın fərqi nədədir?
4. Mahnını öyrən. Ona müşayiət yarat.

PIANİNO

Instrumental musiqi. Pianino. Royal. «Lya» notu.

Mövzu 14

MARŞ VƏ OPERETTA

Dahi Üzeyir Hacıbəyli öz yaradıcılığında Azərbaycan xalq musiqisindən istifadə edirdi. «O olmasın, bu olsun» («Məşədi İbad») musiqili komediyası Azərbaycan musiqisinin ən məşhur əsərlərindən biridir. «O olmasın, bu olsun» musiqili komediyasında Azərbaycan marş musiqisini eşidə bilərik.

Musiqi əlifbası

«Do» — yeddi əsas musiqi səsindən birincisi

Birinci oktavanın *do* səsi belə yazılır:

Musiqi lüğəti

Operetta (musiqili komediya, müzikl) — komik xarakterli musiqili səhnə əsəri

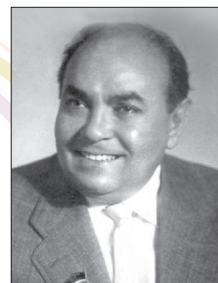
Musiqili komediyalarda marş və rəqs xarakterli ariyalar, xor səhnələri olur.

ŞAXTA BABA

*Musiqisi Səid Rüstəmovun,
sözləri Mirmehdi Seyidzadəninindir.*

**Səid
Rüstəmov**

I

Keçdi dəniz, aşdı dağ,
Gəldi bizə bir qonaq.
Saçları qardan dümağ (hey, hey),
Söylədik alqış, baba,
Şaxta baba, qış baba!

Nəqərat:

Ay sənə alqış, baba,
Şaxta baba, qış baba!

II

Çöldə çıxıb qar dizə,
Yolka qonaqdır bizə.
Nəgmə deyib üz-üzə (hey, hey),
Söylədik alqış, baba,
Şaxta baba, qış baba!

Nəqərat:

Ay sənə alqış, baba,
Şaxta baba, qış baba!

Do Re Mi Fa Sol Lya Si Do

1. «O olmasın, bu olsun» musiqili komediyasını kim yazıb?
2. «Operetta» nə deməkdir?
3. Operettadan eşitdiyiniz xor əsəri hansı janra uyğundur?
4. «Şaxta baba» mahnısının müəllifləri kimdir? Onu necə ifa etmək lazımdır?
5. I və II oktavanın «do» notu harada yazılır?

II oktavanın «do» notu.

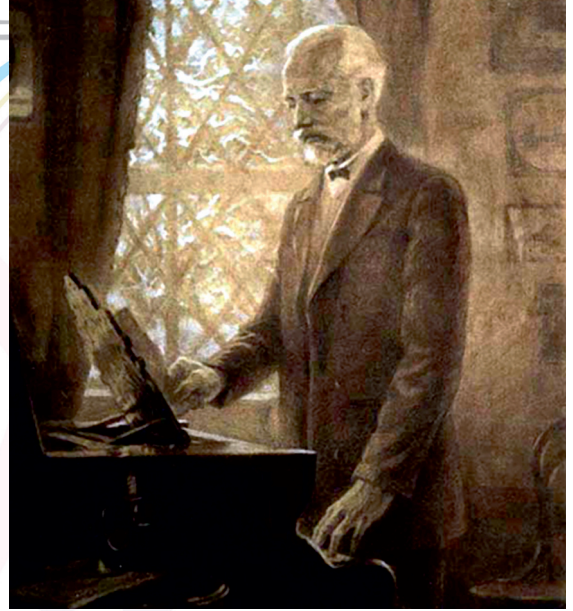

Mövzu 15

MARŞ VƏ BALET

Böyük rus bəstəkarı Pyotr İliç Çaykovski öz «Şelkunçik» (Qozsındıran) baletini uşaqlara yeni il hədiyyəsi etmişdir. Bəstəkar baletdə müxtəlif oyuncaqların obrazına uyğun gələn musiqi nümunələri yaratmışdır. Biz burada rəqs, mahnı və marş xarakterli nümunələrə rast gəlirik. İndi dinləyəcəyimiz «Oyuncaq ağac əsgərciklər»in marşı hərbi marş ruhunda yazılmışdır. Onun sehrli musiqisi sanki bizi nağıllar aləminə aparır. Gəlin, həmin marş xarakterli musiqini dinləyək.

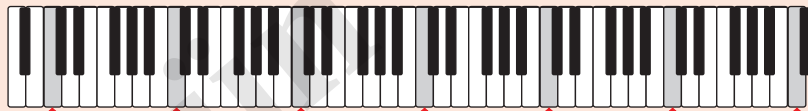
Pyotr İliç Çaykovski

1. «Şelkunçik» baletini kim bəstələyib?
2. Marşın xarakteri necədir?
3. Əl çalmaqla «Şaxta baba» mahnısına müşayiət yarat.
4. Oktavanın hansı növlərini tanıyırsan?

Musiqi əlifbası

Oktava — verilmiş pillədən hesablanan səkkizinci pillə. Oktavaların adı:

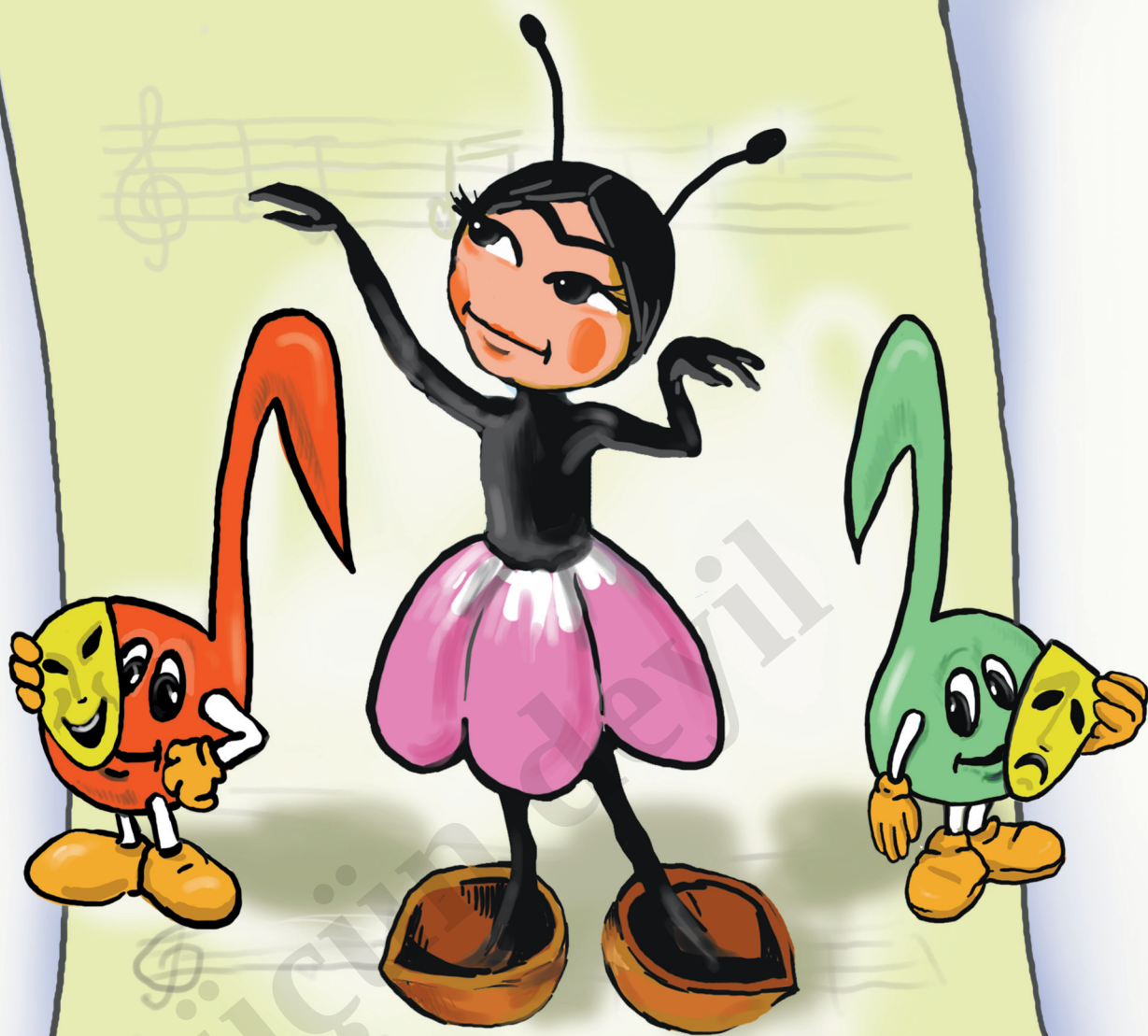

Do Do Do Do Do Do Do

subkontroktava, kontroktava, böyük oktava, kiçik oktava, birinci oktava, ikinci oktava, üçüncü oktava, dördüncü oktava.

Musiqi və obraz

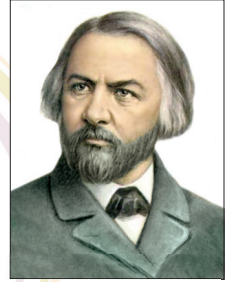

Mövzu 16

MUSIQIDƏ OBRAZLILIQ

Bəstəkarlar yazdıqları musiqidə həyat hadisələrini, Vətəni, tanınmış məşhur adamları, təbiəti, heyvanları və s. təsvir edirlər. Bəzi bəstəkarlar nağıl qəhrəmanlarını da musiqidə əks etdirirlər.

Böyük rus bəstəkarı Mixail Qlinka «Ruslan və Lyudmila» operasında eybəcər bir cadugəri — Çernomoru təsvir etmişdir.

**Mixail
Qlinka**

KÖHLƏN ATIM

Musiqisi Cahangir Cahangirovun, sözləri Aslan Aslanovundur.

I

Köhlən atım, ay atım,
Bir qoy hələ boy atım.
Mən gəzəram belində (hey),
Şən nəğmələr dilimdə.

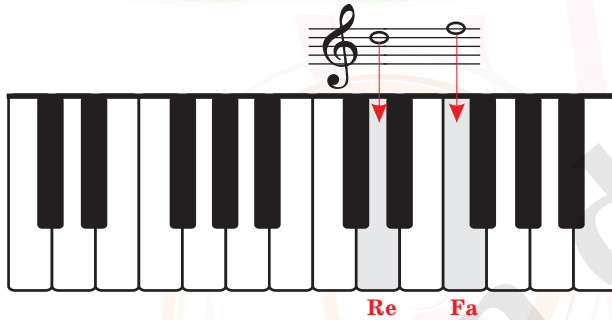
Nəqərat:

Gəl bəri, köhlən,
Gəl bəri, köhlən,
Ay sarı köhlən,
Köhlən atım.

II

Qantarğanı taxaram,
Böüyəndə başına.
Ayaqlarım çatmayır (hey),
Üzənginin qaşına.

Nəqərat:

1. «Ruslan və Lyudmila» operasını kim yazıb?
2. «Köhlən atım» mahnısının sözləri kimin dilindən yazılmışdır?
3. Mahnının xarakteri necədir?

MUSIQI VƏ İNSAN XARAKTERİ

CAN NƏNƏ

*Musiqisi Oqtay Zülfüqarovun,
sözləri Teymur Elçinindir.*

I

Qucağında, nənə, sən,
Lay-lay dedin mənə sən.
Mənim mehriban nənəm,
Əziz nənəm, can nənəm.

II

Böyümüşəm, nənə, mən,
Qoy tutum əllərindən.
Mənim mehriban nənəm,
Əziz nənəm, can nənəm.

Asəf Zeynallının «Deyişmə» musiqi əsərində iki nəfərin söhbəti musiqi vasitəsilə təsvir olunub. Burada birinci uşağın obrazı uzun notlardan, ikinci uşağın obrazı isə qısa notlardan istifadə etməklə yaradılmışdır.

Musiqi lüğəti

Deyişmə — iki ifaçının (aşıqların) yarışı

1. «Can nənə» mahnısını kim bəstələyib?
2. Mahnını necə ifa etmək lazımdır?
3. «Deyişmə» musiqi əsərini kim yazıb? Bu əsərdə hansı xarakterlər təsvir olunub?

Musiqi əlifbası

Dirijor — musiqi kollektivini əl hərəkətləri, üzünün ifadəsi və baxışı ilə idarə edir.

*Oqtay Zülfüqarov.
Deyişmə. Dirijorluq hərəkəti.*

Mövzu 18

MUSIQIDƏ HƏRƏKƏTİN TƏSVİRİ

Musiqi əsərlərində insanın, heyvan və quşların, qatarın, maşının, təyyarənin hərəkətlərini musiqi vasitəsilə təsvir etmək mümkündür.

QATAR

*Musiqisi Fikrət Əmirovun,
sözləri Zeynal Cabbarzadəninidir.*

I

Qatar gəlir uzaqdan,
Tak, tak, tak, tak, tak, tak, tak!
Gözləyirəm bayaqdan,
Tak, tak, tak, tak, tak, tak, tak!

Nəqərat:

Tələs, tələs, ay qatar,
Yel kimi əs, ay qatar.

II

Yol gəldin gündüz-gecə,
Tak, tak, tak, tak, tak, tak, tak!
Ürəyim vurur necə,
Tak, tak, tak, tak, tak, tak, tak!

Nəqərat:

Tələs, tələs, ay qatar,
Yel kimi əs, ay qatar.

III

Atam gəlir səfərdən,
Gözləyirəm səhərdən.
Yaxınlaşır qatar, bax,
Tak, tak, tak, tak, tak, tak, tak!

Nəqərat:

Tələs, tələs, ay qatar,
Yel kimi əs, ay qatar.

Mirzə Ələkbər Sabirin «Uşaq və buz» şeirindən bir hissəni oxu:

Dərsə gedən bir uşaq,
Çıxdı buz üstə qoçaq.
Sürüşdü birdən-birə,
Düşdü üz üstə yerə.

1. «Qatar» mahnısının müəllifləri kimdir?
2. Onu necə ifa etmək lazımdır?
3. «Uşaq və buz» musiqi əsərinin bəstəkarı kimdir?
4. Bu musiqi əsəri hansı şeirin əsasında yazılıb?
5. Ölçü, xanə və xanə xəttinin təriflərini öyrən.

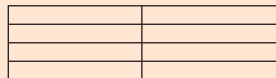

Musiqi lüğəti

Ölçü – xanədəki güclü və zəif səslərin sayını bildirən işarə

Xanə – not yazısında bir vurğulu səsdən növbəti vurğulu səsə qədər olan kiçik hissədir. Xanələr not yazısında xanə xətti ilə bir-birindən ayrılır.

Bəstəkar Asəf Zeynallının fortepiano üçün yazdığı «Uşaq süitası»ndan «Uşaq və buz» pyesini dinlə.

2/4 dirijorluq əl hərəkətinin sxemi:

Xanə. Xanə xətti.

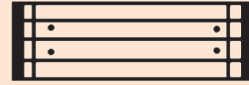
Mövzu 19

MUSIQIDƏ TƏBİƏTİN TƏSVİRİ

Musiqi lüğəti

Repriza — müəyyən musiqi parçasının təkrarlanma işarəsi

Bəstəkarlar öz əsərlərində təbiəti əks etdirməyə çalışırlar. Lüdviq van Bethovenin «6-cı simfoniya»sı beş hissədən ibarətdir: «Kəndə gələrkən gümrə hislərin oyanması», «Çay kənarında», «Kəndlilərin şənliyi», «Göy gurultusu. Tufan», «Çoban nəğməsi». Gəlin simfoniyanın 4-cü hissəsini dinləyək.

1. *Simfoniya nədir?*
2. *Lüdviq van Bethovenin hansı simfoniyasının musiqisini dinləmişən?*
3. *Həmin simfoniya təbiətin hansı hadisələri təsvir olunub?*
4. *«Qatar» mahnısını sadə uşaq musiqi alətləri vasitəsilə müşayiət et.*

Repriza.

MUSİQİDƏ ANA OBRAZI

ANALARI TƏBRİK EDƏK

*Musiqisi Oqtay Zülfüqarovun,
sözləri Hikmət Mahmudundur.*

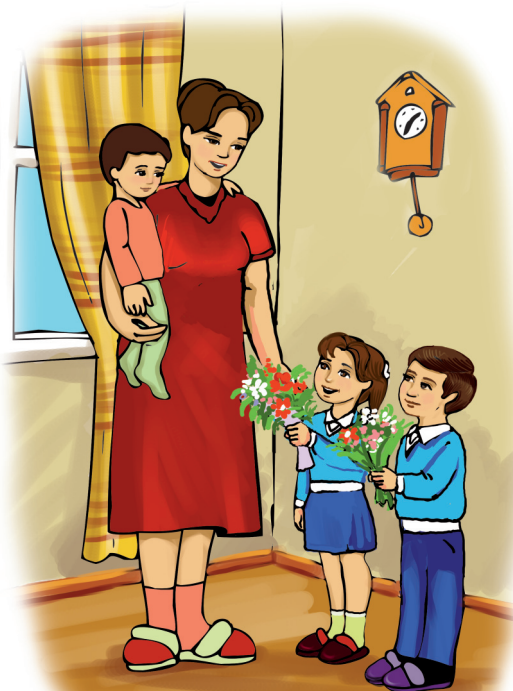
I

Ana nurlu həyat verib,
Mənə, sənə, bu dünyaya.
Gedək, dostlar, çiçək dərək,
Pay aparaq tez anaya.

II

Ana kimi şirin, əziz,
Deyin, nə var yer üzündə?
Anamızı təbrik edək,
Biz bu şən bayram günündə.

1. «Analari təbrik edək» mahnısını öyrən.
2. Həmin mahnını necə ifa etmək lazımdır?
3. Ana obrazına hansı rəqsi uyğunlaşdırardın? Niyə?
4. Azərbaycan rəqslərini digər xalqların rəqslərindən nə fərqləndirir?

Azərbaycan xalq rəqslərini başqa xalqların rəqslərindən fərqləndirən mühüm cəhətlərdən biri istər kişi, istərsə də qadın rəqslərindəki vüqarlı hərəkətlər, şux qamət və çox sayda solo rəqslərin olmasıdır.

Təkrar: Janr və notların adı.

Mövzu 21

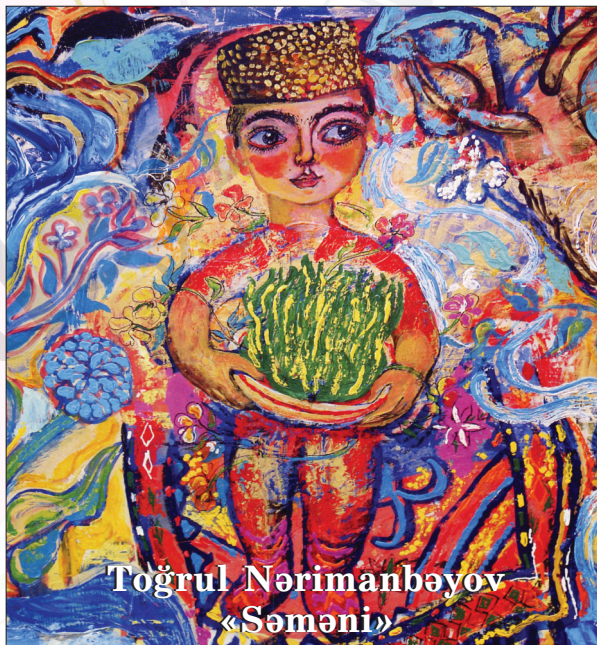
MUSIQIDƏ BAYRAM TƏSVİRİ

Bu maraqlıdır

Bir çox Azərbaycan xalq rəqlərinin adında Novruz bayramının əlamətləri öz əksini tapmışdır: «İnnabı», «Darçını», «Novruzu», «Səməni», «Novruzgülü» və s.

Bayramları rəqlərsiz təsvür etmək mümkün deyil. Lakin bayramlarda yalnız rəqs etmir, həm də mahnı oxuyub, müxtəlif oyunlar nümayiş etdirirlər. «İnnabı» Azərbaycan xalq rəqsinin xarakteri çox şən və oynaqdır.

Toğrul Nərimanbəyov
«Səməni»

UŞAQLAR, AY UŞAQLAR!

*Musiqisi Cahangir Cahangirovun,
sözləri Zeynal Cabbarzadəninindir.*

I

Qış getdi, gəldi bahar,
Yaşıllaşdı ağaclar.
Çağırır hər yan bizi,
Uşaqlar, ay uşaqlar.

Nəqərat:

Səllər daşdı,
Güllər açdı,
Quşlar uçdu
Çöllərdə.

II

Yamyaşıl düşərgəməiz
Gözləyir, dostlar, bizi.
Zəhmət möhkəmlədəcək
Bizim bədənimizi.

Nəqərat:

Səllər daşdı,
Güllər açdı,
Quşlar uçdu
Çöllərdə.

Şən uşaqlar min həvəslə
Gəzib çiçək dəstələyir.
Quşlar yeni gələn fəslə
Təzə nəğmə bəstələyir —
«Bahar gəlir».

A.Bəhrüz

1. Bayramlarda hansı xarakterli rəqslər ifa olunur?
2. «İnnabı» rəqsinin xarakteri necədir?
3. Mahniyə dirijorluq et.

$\frac{2}{4}$

Dinamik işarələrin təkrarı.

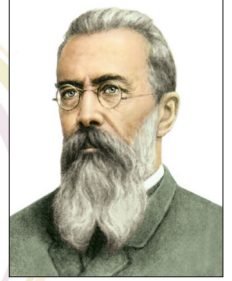

Mövzu 22

MUSIQIDƏ HEYVANLAR ALƏMİNİN TƏSVİRİ

• Bəstəkarlar bəzən öz əsərlərində heyvan və quşların səsinə müxtəlif üsullarla əks etdirirlər. Rus bəstəkarı Nikolay Rimski-Korsakov «Çar Soltan haqqında nağıl» operasında «Mozalanın uçuşu»nu musiqi vasitəsilə təsvir etmişdir.

**Nikolay
Rimski-
Korsakov**

Oqtay Zülfüqarov öz mahnısında sərçənin hərəkətlərini musiqi vasitəsilə bizə çatdırmaq istəyir.

SƏRÇƏ

*Musiqisi Oqtay Zülfüqarovun,
sözləri Teymur Elçinindir.*

I

Səhər-səhər bağçada,
Bir sərçə dən yeyirdi.
Hərdən baxıb üzümə,
Cik-cik, cik-cik edirdi.
O yedi, doydu, qaçdı,
Birdən itdi gözümdən.
Bəs o balaca sərçə,
Hara getdi gözümdən?

II

Çox axtardım tapmadım,
Tutdu ağlamaq məni.
Birdən kolun dalından,
Uçan gördüm sərçəni.
O uçdu, uçdu, uçdu,
Qondu yaşıl budağa.
Çox çağırdım, gəlmədi,
Uçub getdi uzağa.

1. «Mozalanın uçuşu»nu kim bəstələyib?
2. Daha hansı operaları tanıyırsan?
3. Mahnıda sərçə necə təsvir olunub?
4. Mahnının sözlərinə uyğun olaraq onun məzmununu əks etdirmək üçün ritmik hərəkətlər et.

38

Nikolay Rimski-Korsakov.

Musiqi dili

Mövzu 23

MUSIQIDƏ TARİXİ HADİSƏLƏRİN TƏSVİRİ

VƏTƏNİMİN ƏSGƏRİ

Musiqisi

*Oqtay Rəcəbovun,
sözləri*

Alimşah Teymurlunundur.

I

Namus mərdi çağırır,
Vətən oğlu, oyan sən.
Şəhid ruhu hıçqırır,
«Torpaq», — deyib dayan sən.

Nəqərat:

Vətənimin əsgəri,
Vətənimin əsgəri.

II

Sıxılmış yumruqların,
Başa enən gürz olsun.
Düşmənlərin canına,
Əsim-əsim lərz salsın.

Nəqərat:

III

Ana, sil gözün yaşın,
Uca tut məğrur başın,
Düyülməsin qoy qaşın,
Keşiyində yurddaşın.

Nəqərat:

Böyük Azərbaycan bəstəkarı Qara Qarayev fortepiano üçün «24 prelyüd» əsərini yazmışdır. Hər prelyüd bir hadisə və ya təəssüratı ifadə edir.

1. Qara Qarayevin «24 prelyüd» əsəri hansı musiqi aləti üçün yazılıb?
2. «Vətənimin əsgəri» mahnısının müəllifləri kimdir?
3. Azərbaycanı qorumaq üçün əsgərimiz necə olmalıdır?

MUSIQİ DİLİ

NAĞİL-NƏĞMƏ

*Musiqisi Asya Sultanovanın,
sözləri Teymur Elçinindir.*

I

Div axtardı, hər yanı,
Tapmadı o, Cırt danı,
Ağacda gördü birdən,
Çağırdı onu yerdən:
— Düş, — dedi,
— Düş, — dedi,
Yemərəm, düş.

II

Cırt danı dedi: — Aş gətir,
Üstündə lavaş gətir.
Yeyim, sonra tut məni,
İstəsən, lap ud məni.
— Tut, — dedi,
Cırt danı tut.
— Tut, — dedi,
Cırt danı tut.

III

Div getdi dəyirmanı,
Aş gətirsin Cırt danı.
Cırt danı tez qaçdı evə,
Belə oxudu divə:
— Get, — dedi,
Aldatdım, get.
— Get, — dedi,
Aldatdım, get.
Nağıl qurtardı,
Nağıl qurtardı.

Görəsən, musiqi danışa bilərmə? O necə danışır?

Uşaqlar, biz danışanda öz fikirlərimizi çatdırmaq üçün cümlələr qururuq. Belə cümlələr musiqidə də var. Qara Qarayevin «Fikirli» pyesində də bəstəkarın çatdırmaq istədiyi fikirləri musiqi cümlələri ifadə edir.

Musiqi lüğəti

Musiqi cümləsi — bitmiş fikrin musiqi səsləri ilə ifadəsi
Təmrin — müəyyən vərdislərə yiyələnmək üçün çalışma

1. «Fikirli» musiqi əsərinin müəllifi kimdir?
2. Həmin əsərdə nədən danışılır?
3. «Nağıl-nəğmə» mahnısı nədən bəhs edir?
4. Həmin mahnının bir parçasını notla ifa et.

*Qara Qarayev. Fortepiano. Dinamik işarələr.
Notlar. Musiqi cümləsi. Təmrin.*

Mövzu 25

MELODİYANI YARADAN İNTONASIYA

Habil Əliyev

İNTONASIYA

Musiqi səs çələngidir
Gör neçə cür rəngi vardır.
Gülüşi, qəmi, kədəri,
Növbənöv ahəngi vardır.

İntonasiyada birləşib
Dinamika, registr, lad.
Ritm, tembr, melodiya,
Temp — daha yox başqa bir ad.

Qızılsəbət çiçəyinin
Yeddi zərif ləçəyitək.
İntonasiya da çatdırır
Hiss, həyəcan, arzu, istək.

Sevinc Nuruqızı

Musiqi lüğəti

İntonasiya — 1) ifadəli oxu tərz; 2) musiqi əsərlərini bir-birindən fərqləndirən kiçik hissə

Kamança — Azərbaycan simli xalq çalğı aləti

Bu maraqlıdır

İntonasiyanın yeddi tərkib hissəsi olduğu kimi, qızılsəbət çiçəyinin də bir-birinə bənzəyən yeddi ləçəyi var. Bu çiçək kimi musiqi də insan əhvalına xoş təsir bağışlayır.

Təkrar: İntonasiya. Melodiya.
İfadə vasitələri.

NƏNƏM NAĞIL DANIŞIR

*Musiqisi Oqtay Zülfüqarovun,
sözləri Nəbi Xəzrinindir.*

I

Bir sevinc var hər üzdə,
Nənəm nağıl danışır.
Uzanmışıq qum üstə,
Nənəm nağıl danışır.

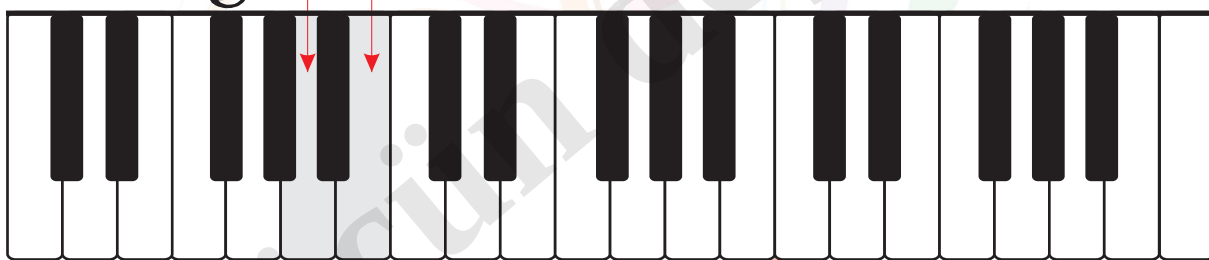
II

Söyüd başını əyir,
İydə üzümə dəyir.
Çinar susub dinləyir,
Nənəm nağıl danışır.

III

Bax, ulduzlar göz vurur,
Ay başım üstə durur.
Onlar da sanki duyur,
Nənəm nağıl danışır.

1. İntonasiya nədir?
2. Hansı intonasiya növlərini tanıyırsan?
3. «Nənəm nağıl danışır» mahnısını öyrən. Onu necə ifa etmək lazımdır?
4. Bu musiqi kamançada ifa olunsə, onun intonasiyası necə dəyişəcək?

Lya Si | Do Re Mi Fa Sol Lya Si | Do Re Mi Fa Sol

Kamança. Kiçik oktavanın «lya» və «si» notları.

MUSİQİ LADLARI

MAJOR VƏ MINOR

(Nağıl)

Biri var idi, biri yox idi. Yer üzündə əbədi qarlar və buzlaqlar ölkəsi var idi. Bu ölkədə bəstəkarlar kədərli musiqi yazar, uşaqlar kədərli nəğmələr oxuyardılar. İnsanlar sevinməz, acı göz yaşları axırdı. Göz yaşları üst-üstə yığılar, donar, buz dağlarına çevrilər, sonra parçalanıb böyük aysberqlər şəklində okeanı səyahətə çıxardılar. Mahnılara kədərli ahəng verən cılız, alçaqboylu, qaraqabaq Minor özünü bu işdə günahkar hiss edər, heç kimlə danışmaz, gülməzdi. Günlərin bir günü Minor ölkədən getmək qərarına gəldi:

— Qoy insanlar xoşbəxt yaşasın, şən nəğmələr oxusunlar.

Minor aysberqlərdən birinin üstünə çıxıb sürətlə bu diyardan uzaqlaşdı. Bərk külək əsir, ətrafda dalğalar şahə qalxırdı.

...Qəfildən günəş çıxdı, külək kəsdi, okean sakitləşdi. Sonra mavi suların qoynunda bir qayıq peyda oldu. Qayıqdan ətrafa şən musiqi yayıldı. Minor boylandı:

— Ey, sən kimsən?

Qayıqdakı hündürboylu, şən səslili və yüksək əhvali-ruhiyyəli oğlan dilləndi:

— Mən Majoram.

Minor həyəcanlandı:

— Dayan, Major, getmə! Sən bizim ölkəyə çox lazımsan. Əbədi qarlar və buzlaqlar ölkəsinə.

Major gülümsədi:

— Harada insanlara lazımamsa, ora getməyə həmişə hazıram. Dostum, tullan qayığa, birlikdə gedək.

...Günlər keçdi. Buzlaqlar ölkəsinə bahar gəldi. Ağaclar çiçəklədi, quşlar şən nəğmə oxudu. Bu ölkənin insanları ilk dəfə idi ki, baharı görürdülər. Onlar sevinir və deyirdilər:

— Yaşasın iki dost: Major və Minor! Biz sizi çox sevirik!

Sevinc Nuruqızı

Musiqi lüğəti

Lad — müxtəlif musiqi səslərinin qarşılıqlı əlaqə sistemidir.

Major və minor — musiqidə əsas ladlar

BAKİ METROSU

*Musiqisi Ağabacı Rzayevanın,
sözləri Hikmət Ziyanıdır.*

I

Gülərzüzlü Bakının,
Şirinsözlü Bakının,
Xəzər gözlü Bakının,
Arzusuydu, arzusu hey!
Bizim Bakı metrosu!

II

Yer altında işıqlı,
Bəzəkli, yaraşlıqlı,
Çiçəkli, sarmaşlıqlı
Bir şəhərdir, doğrusu,
Bizim Bakı metrosu!

III

Enib-qalxır pillələr,
Fərəhim dünya qədər,
Qoy səni mən bəxtəvər
Gəzim, Bakı metrosu,
Bizim Bakı metrosu!

1. Musa Mirzəyevin «Şən mahnı» və «Qəmli mahnı» musiqi əsərləri hansı ladlarda yazılıb?
2. «Bakı metrosu» mahnısı nədən bəhs edir?
3. Həmin mahnını öyrən və dirijorluq et.

Təkrar: Melodiya. İntonasiya.

Mövzu 27

MUSIQIDƏ HƏRƏKƏTİN SÜRƏTİ – TEMP

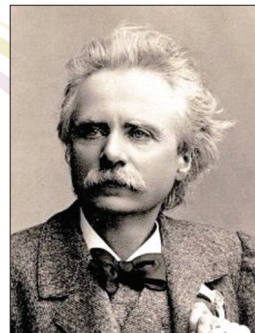
Musiqi lüğəti

Temp – musiqi əsərinin ifa sürətidir. Tempin üç növü vardır: asta, orta və sürətli

Qamma – oktava çərçivəsində səs sırası

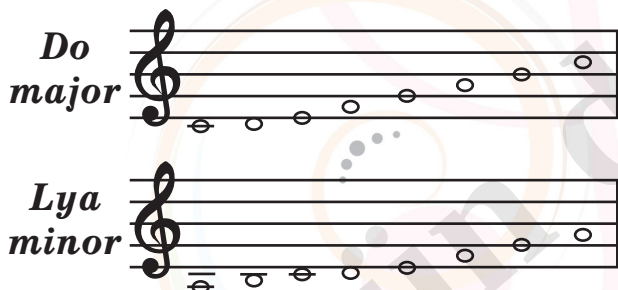
Do major qamması – *do* sə-sindən başlayıb *do* səsində qur-taran major ladı

Edvard Qriq

Bizim ətrafımızda canlılar – heyvanlar, quşlar, həşəratlar gəzir, qaçır və uçurlar. Onlar müxtəlif sürətlə hərəkət edirlər.

Musiqidə hərəkətin müxtəlif sürətini göstərmək üçün tempdən istifadə olunur. Norveç bəstəkarı Edvard Qriq «Cırtanların (qnom-ların) yürüşü» pyesində nağıl ob-razlarından istifadə etmək üçün sürətli tempə müraciət etmişdir.

1. «Cırtanların yürüşü» musiqi əsərini kim yazıb?
2. Bu əsərdə hansı templərdən istifadə olunub?

MUSIQİNİN NƏBZİ – RİTM

NAĞARA

*Musiqisi Oqtay Zülfüqarovun,
sözləri Abdulla Şaiqindir.*

Nağaranı çalıram,
Dum-bolo-bom, dum-bolo-bom.
Hər yana səs salıram,
Dum-bolo-bom, dum-bolo-bom.
Hansı nağara çalır,
Dum-bolo-bom, dum-bolo-bom.
Hər yana o, səs salır,
Dum-bolo-bom, dum-bolo-bom.

Nəqərat:

Bax, böyük nağara çalır,
Dum-bolo-bom, dum-bolo.
Dum, dom-dom.
Balaca nağara çalır,
Dum-bolo-bom, dum-bolo.
Dom-dom-dom.

Musiqi lüğəti

Ritm — müəyyən zaman daxilində müxtəlif uzunluqlu səslərin müntəzəm (ardıcıl) olaraq əvəzlənməsi

Nağara — Azərbaycan xalq zərb çalğı aləti

Yer kürəsində bütün canlıların və insanların yaratdığı hər şeyin nəbzi var. Hətta Yer kürəsinin də nəbzi var.

Musiqidə nəbz (ritm) müxtəlif xarakterləri, xalqları, hadisələri göstərə bilər.

Azərbaycan xalq rəqsi «Nəlbəki» rəqqasənin üsküklə nəlbəkiyə ritmik toxunuşu vasitəsilə ifa olunur.

1. *Ritm nədir?*
2. *«Nəlbəki» hansı xalqın rəqsidir?*
3. *«Nağara» mahnısını öyrən və ifa et.*
4. *Nağarada müxtəlif ritmlər çal.*

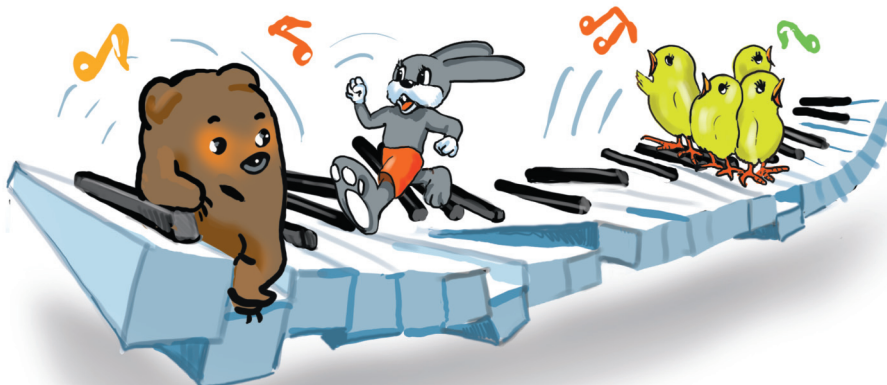
Ritm. Nağara. İfadə vasitələri.

Mövzu 29

MUSIQI VƏ REGİSTR

Musiqi lüğəti

Registr — səs diapazonunun eyni tembrdə olan bir hissəsidir.

Registrin növləri — aşağı registr, orta (qarışıq) registr, yuxarı registr

**Soltan
Hacıbəyov**

Görkəmli Azərbaycan bəstəkarı Soltan Hacıbəyovun «Gülşən» baletindən «İnşaatçıların gəlişi»ni dinləyin.

QONAQLIQ

*Musiqisi Oqtay Zülfüqarovun,
sözləri Xanımana Əlibəylinindir.*

I

Yığışdı bizim evə,
Dovşan, keçi, qaz, dələ.
Qızıl xoruz çaldı saz,
Nəgmə oxudu Naznaz.

II

Gətirdim iki tava
Şəkərbura, paxlava.
Yeyin, oyuncaqlarım,
Ay əziz qonaqlarım.

III

Axşamcan qaldılar,
Oynadılar, çaldılar.
Çox sevinə-sevinə,
Hərə getdi evinə.

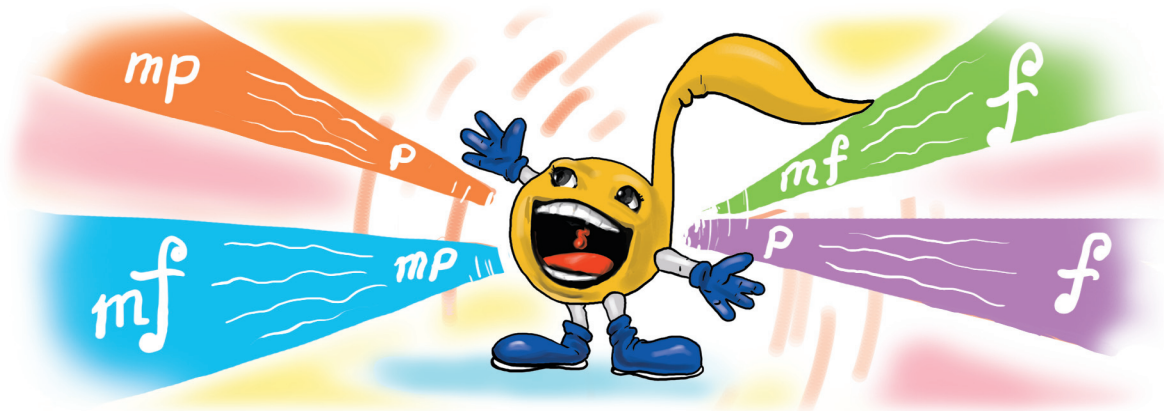
1. «Gülşən» baletini kim yazıb?
2. «İnşaatçıların gəlişi» musiqi nömrəsi hansı registrdə yazılıb?
3. «Qonaqlıq» mahnısının müəllifləri kimdir?
4. Mahnı hansı registrdə ifa olunur?

Mövzu 30

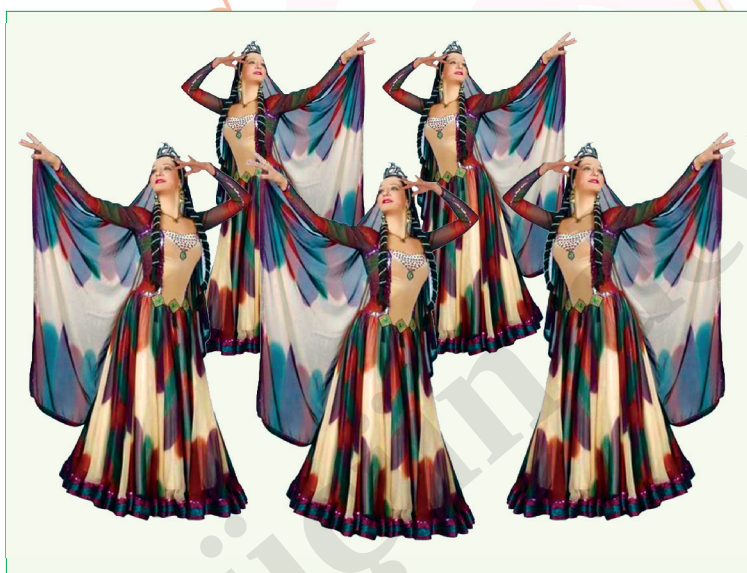
MUSIQIDƏ SƏSİN GÜCÜ – DİNAMİKA

Musiqi lüğəti

Crescendo (cresc.) (kreşendo) – musiqidə səsəin gücünü tədricən artırma

Diminuendo (dim.) (diminu-yendo) – musiqidə səsəin gücünü tədricən azaltma

Ulu öndərimiz Heydər Əliyevin Azərbaycan xalqına töhfələrindən biri də «Gül bayramı»nın keçirilməsidir. 2004-cü ildən etibarən hər il may ayının 10-da keçirilən bu bayram ərəfəsində insanlar güllərdən möcüzələr yaradırlar. Azərbaycan xalq rəqsi «Gül dəstəsi» sanki keçmişimizdən bu günümüze bir körpüdür.

Bütün dünyada böyük şöhrət, hörmət və sevgi qazanmış ulu öndərimiz Heydər Əliyev Azərbaycan xalqının övladıdır. O, uşaqları çox sevirdi. Bəstəkar Oqtay Rəcəbov ümummilli liderimizə «Uşaqların əziz dostu» adlı mahnı həsr edib.

UŞAQLARIN ƏZİZ DOSTU

Musiqisi Oqtay Rəcəbovun, sözləri Əjdər Ağayevindir.

I

Solo: — Hər sözünü, kəlməsini, Oxuyuram, bilirəm.

Ay uşaqlar, kim tapar, Kim deyər ki, o kimdir?

Uşaqlar: — Heydər baba, Heydər baba!

Nəqərat:

Dalğalandı bayrağımız, Eldən-elə dolaşdı.

Heydər sözü, Heydər andı, Dildən-dilə dolaşdı.

II

Solo: — Azadlığı bəxş elədi, Doğma yurda, elə o.

O kimdir ki, qüdrətilə, Düşdü dildən-dilə o.

Uşaqlar: — Heydər baba, Heydər baba!

Nəqərat:

Dalğalandı bayrağımız, Eldən-elə dolaşdı.

Heydər sözü, Heydər andı, Dildən-dilə dolaşdı.

1. Dinamika nədir?

2. «Uşaqların əziz dostu» mahnısı kimə həsr olunub və onun müəllifləri kimdir?

3. «Gül dəstəsi» rəqsini hansı dinamik çalarlarla ifa etmək lazımdır?

Dinamika. Dinamik çalarlar.

Mövzu 31

MUSIQIDƏ RƏNG — TEMBR

Göy qurşağının 7 rəngi olduğu kimi, notların da sayı yeddidir. Həmin notlar və ifadə vasitələri musiqini «rəngləyir» və saysız musiqi əsərləri yaradır. Musiqini «rəngləyən» ifadə vasitələrindən biri tembrdir. Hər bir musiqi alətinin yalnız özünə məxsus olan səsi var. Buna tembr deyilir. Dünyada iki eynisəsli adama rast gəlmək olmaz. Çünki insanların barmaq izləri kimi, «səs alətləri» də bənzərsizdir.

Musiqi lüğəti

Tembr — səs rəngi

Tar — Azərbaycan simli xalq çalğı aləti

Saz — Azərbaycan simli xalq çalğı aləti

Miniatür janrı rəssamlıqda olduğu kimi, musiqidə də vardır. Bəstəkar Fikrət Əmirovun «12 miniatür» fortepiano silsiləsindən «Marş» əsərini dinləyin.

Tembr. Tar. Saz.

TARIMIN MAHNILARI

*Musiqisi Oqtay Zülfüqarovun,
sözləri Hikmət Ziyanıdır.*

I

Eyvanda tar çalıram, balam, bala-bala-bam,
Bağçaya səs salıram, balam, bala-bala-bam.
Tarı quşlar dinləyir, balam, bala-bala-bam,
Qaranquşlar dinləyir, balam, bala-bala-bam.

II

Tellər dinir, danışır, balam, bala-bala-bam,
Sevincim aşır-daşır, balam, bala-bala-bam.
Oynayır dost, yoldaşım, balam, bala-bala-bam,
Kiçik bacım, qardaşım, balam, bala-bala-bam.

III

Kəpənəklər rəqs edir, balam, bala-bala-bam,
Arılar yallı gedir, balam, bala-bala-bam.
Cəh-cəh vurur bülbüllər, balam, bala-bala-bam,
Açılır qönçə güllər, balam, bala-bala-bam.

IV

Vay, bir səsi düşdü kökdən, balam, bala-bala-bam,
Kökləyirəm onu mən, balam, bala-bala-bam.
Yenə çalıram tarı, balam, bala-bala-bam,
Nə xoşdur mahnıları, balam, bala-bala-bam.
Blam, blam, blam, bam, bam, bam, blam,
Blam, blam, blam.

1. *Tembr nə deməkdir?*
2. *«Tarımın mahnıları»nın müəllifləri kimdir?*
3. *«Marş» əsərini kim yazıb?*
4. *«Miniatür» janrına daha hansı incəsənət
əsərlərində rast gəlmək olar?*

Mövzu 32

MUSIQI TÖHFƏSİ

Göydən üç alma düşdü: biri yazanın,
biri öyrədənin, biri də öyrənənin.

1. Öyrəndiyin mahnıları xatırla, onlardan ən çox sevdiyin mahnını seç və afişa tərtib et.
2. Mahnılara ritmik və melodik müşayiət etməklə, onları ifa et.

KİTABIN İÇİNDƏKİLƏR

ƏSAS JANRLAR

Mövzu 1. Azərbaycan — Ana vətənim	6
Mövzu 2. «Üç almanın sirri». «Ağ alma» — mahnı janrı.....	8
Mövzu 3. «Ağ alma» — mahnı janrı	10
Mövzu 4. «Üç almanın sirri». «Sarı alma» — rəqs janrı	12
Mövzu 5. «Sarı alma» — rəqs janrı	14
Mövzu 6. «Üç almanın sirri». «Qırmızı alma» — marş janrı	16
Mövzu 7. «Qırmızı alma» — marş janrı	17
Mövzu 8. Musiqidə mahnı, rəqs və marş çəlengi.....	18
Mövzu 9. Musiqidə mahnı, rəqs və marş çəlengi.....	20

MÜRƏKKƏB JANRLAR

Mövzu 10. Mahnı və opera.....	22
Mövzu 11. Mahnı və simfoniya.....	23
Mövzu 12. Rəqs və balet.....	24
Mövzu 13. Rəqs və instrumental musiqi.....	25
Mövzu 14. Marş və operetta	26
Mövzu 15. Marş və balet.....	28

MUSIQİ VƏ OBRAZ

Mövzu 16. Musiqidə obrazlılıq.....	30
Mövzu 17. Musiqi və insan xarakteri.....	31
Mövzu 18. Musiqidə hərəkətin təsviri.....	32
Mövzu 19. Musiqidə təbiətin təsviri.....	34
Mövzu 20. Musiqidə ana obrazı.....	35
Mövzu 21. Musiqidə bayram təsviri.....	36
Mövzu 22. Musiqidə heyvanlar aləminin təsviri.....	38

MUSIQİ DİLİ

Mövzu 23. Musiqidə tarixi hadisələrin təsviri.....	40
Mövzu 24. Musiqi dili.....	41
Mövzu 25. Melodiyanı yaradan intonasiya.....	42
Mövzu 26. Musiqi ladları	44
Mövzu 27. Musiqidə hərəkətin sürəti — temp.....	46
Mövzu 28. Musiqinin nəbzi — ritm.....	47
Mövzu 29. Musiqi və registr.....	48
Mövzu 30. Musiqidə səsin gücü — dinamika.....	50
Mövzu 31. Musiqidə rəng — tembr.....	52
Mövzu 32. Musiqi töhfəsi.....	54

Oqtay Məmmədağa oğlu Rəcəbov

Nazim Kazım oğlu Kazımov

Nərgiz Nadir qızı Rəcəbova

MUSİQİ

(Ümumtəhsil məktəblərinin 2-ci sinfi üçün

«Musiqi» fənni üzrə dərslik)

Bakı, «Təhsil», 2016.

Redaktoru *Sevinc Nuruqızı*

Bədii və texniki redaktoru *Abdulla Ələkbərov*

Kompüter tərtibatçısı *Aqil Əmrahov*

Rəssamları *Nailə Zülfüqarova, Gündüz Ağayev*

Korrektoru *Ülkər Şahmuradova*

Kağız formatı 57x82 ¹/₈.

Ofset çapı. Ofset kağızı. Məktəb qarnituru. Fiziki çap vərəqi 7,0.

Uçot nəşr vərəqi 6,3. Sifariş 42. Tiraj 64100. Pulsuz.

«Təhsil Nəşriyyat-Poliqrafiya» MMC

Bakı, AZ 1052, F.Xoyski küç., 121^A